

Спеціалізованій вченій раді Д 61.051.07
Державного вищого навчального закладу
Ужгородського національного університету
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)
ВІДГУК

офіційного опонента

докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри
процесуального права Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича О.В. Щербанюк на дисертаційну роботу Бадиди
Андріанни Юріївни на тему: «Теоретико-правові засади трансформації
моделі конституційного судочинства Франції», подану на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук із спеціальностей 12.00.01 –
теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень та
12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дисертації, обраної
дисертанткою, обумовлена проблематикою конституційної юрисдикції
Французької Республіки в контексті європейської правової традиції, динаміки
розвитку моделі контролю конституційності та сучасних підходів до взаємодії
національних і наднаціональних правових порядків набула особливого значення
в умовах трансформації механізмів захисту прав людини та верховенства права в
Європі.

Інституційні зміни, запроваджені у Франції конституційною реформою
2008 року, суттєво вплинули на баланс гілок влади, посилили правозахисну
функцію Конституційної ради й актуалізували питання її порівняльного аналізу
з українською моделлю конституційного правосуддя. Саме тому, дослідження
здобувача влучно вписується в контекст як теоретичних розробок вітчизняної
науки, так і практичних потреб удосконалення діяльності Конституційного Суду
України.

Переважна більшість аспектів, розглянутих у дисертації, відповідає стратегічним інтересам української держави – від осмислення інституту QPC до пошуку ефективних механізмів конституційної скарги, строків розгляду, фільтраційних процедур та рівня взаємодії національних судів з ЄСПЛ і Судом ЄС.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Авторка демонструє високий рівень наукової підготовки та ґрунтовне володіння джерельною базою, що проявляється у систематизації, порівнянні та критичному осмисленні концепцій, представлених у працях провідних дослідників конституційного права, зокрема Л. Фаворо, М. Тропера, О. Жуанжана, а також українських науковців, які досліджують проблематику конституційної юрисдикції та порівняльного правознавства. Знання наукового доробку попередників дозволило авторці чітко визначити пріоритетні напрями дослідження й забезпечити аргументованість отриманих висновків.

У межах дисертаційної роботи здійснено фундаментальний аналіз широкого кола джерел: рішень Конституційної ради Франції, актів французького конституційного блоку, матеріалів європейських судових інституцій, міжнародних документів, нормативно-правових актів зарубіжних держав, а також значного масиву статистичних та емпіричних даних. Комплексне залучення рішень Конституційної ради - як до-реформених, так і ухвалених після впровадження механізму QPC - дало змогу авторці всебічно висвітлити особливості трансформації французької моделі конституційного контролю.

Дисертантка оперує збалансованою теоретико-методологічною базою, яка вміщує філософські, загальнонаукові, порівняльно-правові, історико-правові та спеціально-юридичні методи. Виважене застосування цих методологічних інструментів забезпечило об'єктивність отриманих результатів, їхню відповідність заявленій меті та завданням дослідження.

Наукові положення, висновки й рекомендації, викладені у дисертації, відзначаються внутрішньою логічністю, високим ступенем обґрунтованості та належною опорою на нормативний матеріал і практику Конституційної ради. Особливої уваги заслуговують узагальнення щодо етапів еволюції французької моделі, інституційних наслідків конституційної реформи 2000-х років, а також можливостей адаптації французького досвіду для вдосконалення українського механізму конституційної скарги.

Узагальнюючи, слід зазначити, що сформульовані у дисертації положення та висновки є науково обґрунтованими, концептуально цілісними й становлять собою вагомий внесок у розвиток теорії конституційного контролю.

Наукова новизна дослідження. Наукові результати дисертаційного дослідження А. Ю. Бадиди відзначаються високим рівнем теоретичної опрацьованості та заслуговують на підтримку. Серед найбільш значущих положень новизни варто виокремити такі.

1. Уточнено та поглиблено теоретичні підходи до розуміння природи французької моделі конституційного контролю у контексті європейської правової традиції. Дисертантка переконливо показує, що еволюція французької системи відбувалася не лише під впливом політичних трансформацій, а й завдяки доктрині конституційності, яка суттєво розширила розуміння Конституції як правозахисного акта. Особливу увагу приділено зв'язку інституційного розвитку Ради з доктринальними ідеями змістовного (матеріального) конституціоналізму.

2. Розкрито нові аспекти інтерпретаційної діяльності Конституційної ради у сфері прав людини. У дослідженні системно проаналізовано механізми, через які Рада формує баланси між правами та публічним інтересом, аргументує межі допустимого втручання держави та фактично формує «конституційні стандарти» у відсутність прямої текстуальної норми. Висвітлено роль тесту пропорційності та його модифікацій у французькій практиці.

3. Узагальнено та класифіковано підходи Конституційної ради до визначення конституційних принципів, у тому числі фундаментальних принципів, визнаних законами Республіки (PFRLR) як окремого виміру французької моделі правозахисту. У роботі систематизовано критерії, за якими Рада визнає певні принципи конституційного рівня, та розкрито їхній вплив на формування сучасної доктрини конституційних прав і свобод.

4. Поглиблено теоретичний аналіз наслідків конституційної реформи 2008 року та запровадження пріоритетного питання конституційності (QPC). На основі комплексного аналізу дисертантка обґрунтовує, що саме QPC перетворило французьку модель на повноцінний механізм захисту прав людини: розширено доступ до конституційного правосуддя, змінено роль судів загальної юрисдикції, по-новому вибудовано взаємодію між гілками влади. Визначено ключові тенденції подальшої інституційної еволюції цієї моделі.

5. Удосконалено теоретичне розуміння особливостей французького підходу до співвідношення індивідуальних прав і публічного інтересу. Дисертація пояснює, чому «загальний інтерес» у практиці Ради функціонує як конституційний стандарт, хоча не має формального нормативного закріплення. Показано, як саме цей критерій використовується для визначення меж державного втручання у сферу основоположних прав.

6. Сформульовано порівняльно-правові висновки щодо можливостей адаптації французького досвіду в українську модель конституційного контролю. Науково аргументовано, які елементи французької моделі (фільтрація, стандарти обґрунтування обмежень, роль інтерпретації, концепція матеріальної конституційності) можуть бути цінними для удосконалення інституту конституційної скарги в Україні.

7. Запропоновано авторське бачення місця Конституційної ради у системі багаторівневої конституційності. Дослідження демонструє, що Рада відіграє унікальну роль у поєднанні національного та європейського правового простору,

зокрема через інтерпретаційні механізми, що узгоджують національні стандарти з динамікою європейського конституціоналізму.

Сформульовані положення відображають самостійний внесок здобувачки у теорію конституційного права, вирізняються внутрішньою логікою, науковою аргументованістю та відповідають вимогам до дисертації на здобуття ступеня доктора юридичних наук.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження мають очевидну практичну цінність. Вони можуть бути використані:

- у процесі удосконалення законодавства, що регламентує конституційне провадження в Україні, зокрема щодо строків розгляду, фільтраційних процедур, доступності конституційної скарги;

- при підготовці концепцій реформування конституційного судочинства;

- у навчальному процесі для дисциплін: «Конституційне право зарубіжних країн», «Теорія держави і права», «Конституційне судочинство», «Порівняльне конституційне право»;

- у практичній діяльності юристів, які готують звернення до КСУ.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи А. Ю. Бадиди отримали належну й достатню апробацію у фаховому науковому середовищі. Основні результати дослідження висвітлено у 50 наукових працях, що свідчить про системність, послідовність та завершеність проведеної роботи.

Опубліковані матеріали включають 1 одноосібну монографію, яка відображає концептуальне ядро дисертації; 26 статей у фахових виданнях України, які репрезентують ключові положення дослідження; 7 статей у зарубіжних виданнях, у тому числі 4 публікації, індексовані в Scopus, що

підтверджує міжнародний рівень апробації; а також 16 тез конференцій, де результати пройшли фахове обговорення.

Усі основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації знайшли повне відображення в опублікованих працях, що забезпечує високий рівень відкритості, верифікованості та наукової комунікації результатів. Зміст публікацій кореспондує структурі та логіці дисертації, відображаючи як теоретико-методологічні засади дослідження, так і його прикладні результати.

Публікації демонструють сталість наукового інтересу здобувачки, розвиток авторської позиції та послідовне розгортання наукових висновків, що суттєво підсилює наукову цінність дисертації та підтверджує її відповідність вимогам до здобуття наукового ступеня.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота А. Ю. Бадиди характеризується внутрішньою логічною узгодженістю, чітким концептуальним задумом та системним розкриттям поставленої наукової проблеми. Структура дослідження є виправданою з погляду методології та відображає рух від загальнотеоретичних засад до прикладних аспектів функціонування сучасної моделі конституційного контролю Франції.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження конституційного судочинства Франції»* послідовно окреслено теоретико-методологічні основи дослідження, визначено підходи, необхідні для аналізу трансформації моделі конституційного судочинства, а також розкрито загальноєвропейські закономірності становлення інститутів конституційного контролю. Розділ забезпечує міцну концептуальну основу подальшого аналізу.

Другий розділ *«Історичні форми та еволюція квазіконституційного контролю Франції до 1958 року»* присвячено історичній еволюції французьких форм квазіконституційного контролю до 1958 року. Авторкою послідовно простежено формування відповідних інституцій у різних республіканських режимах та обґрунтовано чинники тривалого заперечення ідеї конституційного

контролю у Франції. Матеріал подано структуровано та з урахуванням специфіки політико-правового розвитку держави.

У третьому розділі *«Становлення моделі конституційного судочинства П'ятої Республіки»* досліджено становлення моделі конституційного судочинства П'ятої Республіки. Авторка переконливо висвітлює інституційні та процедурні засади діяльності Конституційної ради, трансформацію її доктрини та забезпечення незалежності цього органу. Розділ відрізняється високим рівнем систематизації та аргументованості.

Четвертий розділ *«Конституційна рада як гарант основоположних прав людини»* присвячено аналізу ролі Конституційної ради у сфері захисту основоположних прав. Висвітлено підходи Ради до інтерпретації конституційних принципів, застосування тесту пропорційності, а також пошуку балансу між індивідуальними правами та публічним інтересом. Показано особливості французької моделі в контексті європейської правової традиції.

П'ятий розділ *«Конституційна реформа 2000-х років і трансформація моделі конституційного контролю»* містить аналіз інституційних і доктринальних наслідків конституційної реформи 2008 року, зокрема запровадження QPC. Здійснено оцінку впливу цієї реформи на посилення гарантій прав людини, розмежування повноважень між національними та наднаціональними інституціями, а також запропоновано можливі напрями використання французького досвіду в українських умовах.

Дисертація виконана самостійно, відзначається академічною коректністю та добросесністю, а її висновки є узгодженими з використаними джерелами та обґрунтованими у межах проведеного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас дисертація не позбавлена окремих аспектів, що можуть стати предметом фахової дискусії:

1. У роботі (стор. 92–94) всебічно охарактеризовано відсутність конституційної юрисдикції у Третій Республіці та показано, що домінування парламентського суверенітету фактично усунуло можливість існування незалежного арбітра конституційності. Разом з тим, доцільним було б глибше розкрити, яким чином саме така історична модель (із презумпцією конституційності закону та зведенням контролю до процедур обговорення в палатах) вплинула на формування підходів V Республіки до інституціоналізації Конституційної ради. Додаткове висвітлення цього зв'язку надало б історико-правовому блоку дослідження більшої концептуальної завершеності.

2. Разом із тим, у дисертації, попри ґрунтовний аналіз повноважень та еволюції статусу Конституційної ради Франції, потребує додаткового теоретичного осмислення теза про «несправжній» характер її конституційної юрисдикції (стор. 110), яка неодноразово зустрічається у французькій доктрині. Зокрема, у роботі цитуються положення про те, що Конституційна рада історично не передбачалася як повноцінний суд конституційної юрисдикції, а її модель істотно відрізняється від класичної (австрійсько-німецької) моделі конституційного суду. Водночас авторці доцільно було б чіткіше окреслити критерії, за якими Конституційну раду можна вважати «несправжньою» або «неповною» конституційною юрисдикцією, а також співвіднести ці доктринальні оцінки з фактичною трансформацією її функцій, особливо після запровадження механізму пріоритетного питання конституційності (QPC). Таке уточнення дозволило б ще виразніше продемонструвати напругу між первісною політико-контрольною природою Конституційної ради та її сучасною роллю суду конституційної юрисдикції.

3. У роботі обґрунтовується теза про трансформацію ролі Державної ради та Касаційного суду Франції у зв'язку із запровадженням механізму пріоритетного питання конституційності, зокрема через здійснення ними фільтраційної функції та оцінки «серйозності» питань конституційності. У цьому

контексті постає питання, чи не є надмірним або методологічно ризикованим використання в роботі таких характеристик, як «органи конституційної юрисдикції загального права» (стор. 129) або ж «судді конституційності» (стор. 131) щодо Державної ради та Касаційного суду Франції, з огляду на те, що формально вони не наділені повноваженнями остаточного вирішення питань конституційності. Чи не вбачає авторка загрози «розмивання» класичного розуміння органів конституційної юрисдикції та підміни Конституційної ради іншими юрисдикційними інстанціями, зважаючи на їх зростаючу роль у конституційному правосудді після реформи?

4. Попри те, що дисертаційне дослідження містить положення щодо аналізу механізму пріоритетного питання конституційності у Франції, разом із тим, у частині, що стосується можливостей адаптації окремих елементів французької моделі до українського правопорядку, доцільним виглядало б дещо ширше висвітлити структурні відмінності між системами, зокрема відсутність в Україні проміжного органу чи стадії попереднього відбору конституційних скарг, які у французькій системі суттєво впливають на логіку інцидентного контролю. Чіткіше окреслення цих відмінностей дозволило б повніше обґрунтувати межі потенційної імплементації моделі QPC в Україні та підкреслити специфіку національної конституційної юрисдикції.

5. У дисертації авторка ґрунтовно аналізує практику Конституційної ради Франції щодо визначення та наповнення змістом категорії загального інтересу у процесі балансування між індивідуальними правами та публічними потребами, зокрема через визнання окремих конституційних принципів і соціально-економічних цілей такими, що мають конституційну цінність (підрозділ 4.3). У зв'язку з цим виникає питання: яке значення, на думку авторки, має напрацьований Конституційною радою підхід до формування «загального інтересу» для української практики конституційного контролю, з огляду на

відсутність в Україні настільки систематизованої категорії загального інтересу у рішеннях Конституційного Суду?

Зазначені зауваження мають характер рекомендацій і не впливають на загальну високу оцінку роботи.

Дисертаційна робота виконана чіткою та зрозумілою мовою, із використанням професійної юридичної термінології та дотриманням норм українського ділового мовлення, що сприяє її легкому сприйняттю й відповідає вимогам академічного стилю.

Загальний висновок. Дисертаційна робота А. Ю. Бадиди на тему: «Теоретико-правові засади трансформації моделі конституційного судочинства Франції» є самостійною та завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані та практично значущі результати, спрямовані на розв'язання важливої теоретико-правової проблеми - дослідження еволюції та особливостей функціонування французької моделі конституційного контролю, її місця в європейській правовій традиції та можливостей адаптації окремих елементів до українського правопорядку.

Викладене у роботі свідчить про достовірність отриманих результатів, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, що повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою КМУ № 1197 від 17.11.2021 р.

Авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень та 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича**

Оксана ЩЕРБАНЮК

